

LODY VAN DE KAMP

Klaar met het groepsdenken

*pas*poort

NAAM

Lody Benno van de Kamp.

GEBOREN

29 september 1948 in Enschede.

ZOON VAN

Louis van de Kamp en Barendina Jacoba van de Kamp-Spanjar.

OPLEIDING

Talmoed Hogeschool (rabbijnengraad).
Bachelors in Education (BEEd).

LEVENS MOTTO

Ik ken geen gemeenschap, ik ken alleen mensen.

LEVENSLOOP

Rabbin in London, Den Haag, Amsterdam en Rotterdam, ritueel slachter, raadslid voor het CDA, diverse bestuursfuncties, directiefunctie binnen het Joods dagonderwijs.

INTERESSES

Deel uitmaken van de samenleving om ons heen, het schrijven van historische romans.

Vizier open, brede horizon, soms rebels en voorstander van nuance in tijden van hype: dat beeld ontstaat als we over rabbijn Lody van de Kamp lezen. We ontmoeten Lody in Podium Mozaiek in Amsterdam. In dit gezellige ontmoetingscentrum in de wijk Bos en Lommer is het een komen en gaan van jong en oud. Het zwart van Lody's keppeltje contrasteert met zijn korte, grijze baard. We bestellen wat te drinken en gaan snel zitten voor een interessant gesprek tussen een jood, een christen en een moslim.

TEKST: HERMAN KOETVELD & ENIS ODACI

Lody van de Kamp is in 1948 in Enschede geboren in een orthodox Joods gezin. Hij volgde de toenmalige Hbs en verhuisde daarna naar het buitenland voor een theologische opleiding. Het eerste deel van zijn opleiding volgde Lody aan de Talmoed Hogeschool in Zwitserland. Het tweede deel maakte hij af in Londen, waar hij ook de opleiding volgde voor ritueel slachten. In 1981 vestigde Lody zich definitief in Nederland om bij diverse orthodoxe Joodse gemeenten rabbijn te worden in achtereenvolgens Den Haag, Rotterdam en Amsterdam.

Het internationale bloed kroop waar het niet gaan kon. Lody besloot te stoppen met gemeentewerk en organiseerde studiereizen naar Oost-Europa en Israël met voornamelijk christenen. Ondertussen nam Lody ook de pen ter hand en schreef boeken over de geschiedenis van het jodendom. Nu is Lody, 65 jaar, met pensioen. Hij vindt het heerlijk: "Ik heb geen moment angst gehad voor mezelf. De vrije tijd besteed ik goed."

Lody doet het niet rustig aan. Hij is gevraagd om onderdeel te zijn van het heel diverse 'Zevenmanschap' van de gemeente Amsterdam. Het is in het leven geroepen door de plaatselijke wethouder en moet de oren en ogen voor het college zijn. Alles wat te maken heeft met integratie, participatie, burgerschap, islamofobie, antisemitisme en homofobie bespreekt het Zevenmanschap met de politiek.

Oud-minister van Binnenlandse Zaken en CDA-prominent Ernst Hirsch Ballin vroeg hem in 1996 om actief te worden voor het CDA. Dat kon Lody niet afwijzen. Hij is twaalf jaar actief geweest voor het CDA in de lokale Amsterdamse politiek. "Het is soms wel een verslaving," verontschuldigt zich Lody bijna. "Ik heb destijds vanwege de oprichting van het Zevenmanschap afscheid genomen als raadslid. Later heb ik een stapje terug gedaan bij het CDA toen het gedoogakkoord kwam met de PVV. Ik ben overigens wel lid gebleven." Lody van de Kamp blijkt zowel in zijn geloof als in zijn blik op de samenleving een man van principes.

1. PLATO

*Filosoferen is:
je toeleggen op de dood*

"Plato is voor mij symbool van de Griekse gedachte-wereld: een wereld met een dood einde. Mijn referentiekader grijpt terug naar de tijd vóór Plato. De Joodse historie en filosofie zijn namelijk veel ouder. Plato komt pas halverwege mijn eigen geschiedenis om de hoek kijken. Ik heb hem dus niet nodig."

Zie je hem als concurrent van het Joodse gedachte-goed?

"Nee, dat niet. Ik vergelijk het met historische gebeurtenissen waarbij machtige mensen vele Joodse rabbijnen hebben gedood. Die machtige mensen zijn allang vergeten, maar het jodendom is doorgegaan. Dankzij die rabbijnen worden bijvoorbeeld steden en streken herinnerd. Het jodendom was voor Plato, het was tijdens Plato en het jodendom is ook nu onveranderd door Plato."

Wat vind je inhoudelijk van deze stelling? Het botst met jouw wezen, als we jouw lichaamstaal kunnen lezen.

"De dood is een voortzetting van het leven. Het doodgaan is een duister moment in twee perioden van licht. Het is geen eindpunt."

In de Tenach, of het Oude Testament, wordt er nauwelijks over gefilosofeerd.

"We hebben een heel kinderlijke voorstelling van de hemel en hel. Ik stond in Engeland voor de klas, ik gaf kleine kindertjes godsdienstonderwijs. Mijn Engels was nog niet heel goed. We hebben in de Talmoed een beeld van het Joodse nieuwjaar, *Rosh Hashana*, een dag van goddelijke rechtspraak. Een god zit op

de troon, met een boek voor zich. Hij kijkt naar mensen die goed zijn en die slecht zijn. Ik zei: '*The Almighty sits on a high chair and judges the whole world.*' Een van de kinderen vroeg: '*What is God doing on a high chair?*' In het Engels betekent 'high chair' 'kinderstoel!' Uiteindelijk zijn dit de voorstellingen die we hebben van hemel en hel, heel simplistisch. Ik zie het leven meer als een voorbereiding op het hiernamaals."

Wat is het voorbereidende van dit leven voor het leven na de dood?

"In ieder geval geen manier van belonen en straffen. Het is meer een geestelijke voortzetting. In welke vorm dat voortzetten gebeurt, weten we niet."

Een stroming binnen de islam ziet God graag als een 'superrekenmachine' die alle goede en slechte daden optelt en aftrekt en vervolgens de beloning bepaalt als je maar naar de regels van de Koran leeft. Geldt dat ook voor de Tenach?

"Wij zeggen in onze *Misjna*, de mondelinge leer, dat we God niet moeten dienen omdat wij een beloning wens, maar dat we Hem moeten dienen zoals een dienaar een meester dient: uit trouw. Je dient Hem niet vanwege de beloning, maar vanuit de relatie die je hebt. Wetende dat er daarna een beloning komt, stimuleert je alleen om je best te doen."

Hoe past 'straf' in jouw idee over het hiernamaals?

"Straf is een correctie, geen eeuwige vergelding in een volgend leven. God is een almacht, ook een beschermende almacht. Daarom willen we graag ondergeschikt zijn aan God. Niet alleen de dood is een reminder, maar de hele tijdstelling is in de Joodse traditie een reminder op het gegeven dat je steeds dichterbij het moment van de waarheid komt. Wij leven met een 'beeld' van een hemel en hel. De hel is een transitieperiode waar de mens doorheen moet

om uiteindelijk in de hemel te komen. In menselijke termen duurt die periode twaalf maanden. Hoe erg die transitieperiode is, hangt af van hoe je geleefd hebt."

Het is een thema waar weinig mensen lichtvoetig mee kunnen omgaan. Dit idee kan het leven van mensen helemaal beheersen.

"Dat geldt voor vele theologische thema's. Zo nu en dan organiseer ik dagtochten met groepen naar synagogen. Laatst had ik een christelijke groepering uit de Veluwe, vrij streng in de leer. We gingen de hele dag in de Achterhoek op stap. Toen we weer terugkwamen na een veilige reis, zei de dominee dat hij de Heer wilde bedanken voor de behouden vaart. Op dat moment zei de chauffeur: 'Zeg maar Hendrik!' Het werd even doodstil, maar toen begon iemand achter in de bus te bulderen van het lachen en de rest van de bus ontspande op dat moment ook. De busmaatschappij heeft die gemeente later overigens wel een brief gestuurd ter verontschuldiging."

2. MOZES

*Heb God, de Ene, lief
met hart en ziel en al je kracht*

"Zijn deze woorden van hem, vraag ik me af. Ze worden wel aan hem toegeschreven. Mozes was degene die het contact heeft hersteld tussen God en het Joodse volk en krijgt dus de opdracht om deze woorden door te geven aan zijn volk."

Is Mozes voor jou een historisch figuur of een inspiratiebron?

"Allebei: Mozes was de grootste profeet die we hebben, maar hij heeft ook een plaats gehad in de

geschiedenis. Alleen hij is anders dan de andere profeten zoals Isajah, Jeremiah, Ezechiël. Zij hebben een boodschap voor hun specifieke tijd. Bij Mozes is dat veel minder het geval. Hij is echt bezig geweest met zijn volk, vanaf het moment dat de uittocht uit Egypte plaatsvond tot het moment dat hij zijn leiderschap overdroeg aan Jozua. Daar houdt zijn rol in dat opzicht op. Zijn woorden worden ook nooit of nauwelijks in een andere context dan in de desbetreffende teksten geciteerd.

Andere profeten, zoals Jeremiah en Ezechiël, worden vaker geciteerd. Hun uitspraken zijn voor een groot deel verbonden met de *diaspora*, de ballingschap. We zitten nog steeds in de ballingschap, dus zijn die uitspraken eenvoudiger te transplanteren van die tijd naar deze tijd."

Wat betekenen de woorden van Mozes voor jou als persoon?

"Voor mij staan ze voor de uniciteit, de eenheid van God. Er is voor mij geen enkele ruimte voor een andere autoriteit dan God. Alles wat ik doe, doe ik omdat ik mij ondergeschikt voel aan deze almacht."

Is dat een beleving die je elk moment wilt of moet voelen?

"Nee, ik kan niet elk moment van de dag met God bezig zijn. We hebben een heel uitgebreid wetssysteem met 613 verboden en geboden. De wetgeving die er soms toe geleid heeft om ons af te schilderen als star. Men vraagt dan hoe het met ons geloof zit. Dat is een karikatuur. Juist binnen die wetgeving hoef ik niet meer na te denken of ik doe wat God wil.

De wetgeving zegt mij dat ik mijn ochtendgebed moet uitspreken, dat ik mijn brood moet verdienen met arbeid, dat ik voor en na een maaltijd mijn dank moet betuigen. Alles wat ik doe, past binnen de wetgeving. Dat is mijn referentiekader. Daarmee dien ik de Eeuwige."

Hoe ga je om met ontwikkelingen in de samenleving die niet passen binnen de Joodse wetgeving?

"Alles wat ik doe moet, zal en gaat passen in de wetgeving. Er zijn altijd bijzondere omstandigheden die mij de ruimte geven om af te wijken. Ook dat is geregeld in de wetgeving. Denk aan gevallen rond hulp, gevaar en gezondheid. Op de Sabbat kan ik prima in de auto stappen om iets voor mensen te betekenen daar waar het leven van mijn medemens in het geding is."

Is dat jouw definitie van overgave, de naleving van de wetten?

"In de Joodse traditie spreken we over de Twee Harten: je dubbele hart. Dat betekent dat je God dient wanneer je daar heel veel zin in hebt, met je goede neiging, maar ook met je minder goede neiging. Ik zou niet anders willen, want we bestaan bij de gratie van God. Het dierbaarste wat mensen hebben is hun eigen leven."

Wat betekent dat voor jouw kijk op de meer 'liberale' Joodse geloofsgenoten?

"Ik ben als orthodoxe jood heel arrogant: ik zeg rond-uit dat ik gelijk heb."

Je lacht erbij.

"Het liberale jodendom heeft gebroken met de traditie zoals wij die kennen uit onze boeken. Deze joden zeggen dat onze traditie versteend is en zijn daarin een nieuwe weg gegaan. Ze zeggen dat de Thora niet geschreven is door God, maar door de Geest van God, via menselijke handen. Dat je wat in de Thora staat niet letterlijk hoeft te nemen. Je hoeft dan bijvoorbeeld niet koosjer te eten en kinderen van Joodse vaders kunnen ook joods zijn. Dan praat je eigenlijk over twee verschillende geloofsstromingen."

“Toenemend antisemitisme’ is steeds meer een hobbyisme geworden van joods-maatschappelijke organisaties, van kerken, noem maar op.”

We hanteren in onze tradities, zoals we hier nu bij elkaar zitten als jood, christen en moslim, allen min of meer wettische regels die teruggaan tot God. Alle drie zeggen we: 'God vraagt dit van mij.' Dan heb je al drie varianten. Het kan niet alle drie waar zijn, maar toch zeg jij dat jij gelijk hebt. Hoe los je dat probleem op?

"Je lost het op door het onoplosbaar te laten. Uiteindelijk zien we bij God wel wie er gelijk heeft gehad. Daar maak ik mij helemaal geen zorgen over. In onze gesprekken hoeven we elkaar ook niet een beetje gelijk te geven in de hoop dat we uitkomen op een 'theologisch gemiddelde'."

Je moet geen compromissen zoeken in onze theologische waarheden.

"De drie monotheïstische godsdiensten zijn allemaal legitieme wegen tot God. Een legitieme weg betekent dat het een weg van de waarheid is, resulterend in de hemel. Het dienen van God door middel van een partner is in het christendom een legitieme weg, maar niet voor joden. Voor joden geldt de weg van de 613 geboden en de verboden. Voor moslims is de weg door middel van de *nabiy*, de weg van de profeet. Is het dan nog relevant wat 'de' waarheid is?"

3. MOHAMMED

*Ik ben slechts waarschuwer,
voor elk volk is er een gids*

"Ik weet heel weinig van de islam. In de loop der jaren heb ik me veel meer beziggehouden met het christendom. Mijn contact met moslims in de samenleving is in de laatste jaren intensief geworden, maar niet in het theologisch denken. Wat ik heel sterk ervaar in de islamitische, of beter: de Turkse en de

Marokkaanse gemeenschap, is dat er heel weinig aanknopingspunten zijn om persoonlijk met elkaar in gesprek te gaan. Een imam vinden met wie je je gedachten kunt delen, is niet zo eenvoudig. Veel imams worden tijdelijk ingevlogen. Zodra ze beginnen te integreren, worden ze vaak alweer teruggeroepen."

Wat vind jij van dat fenomeen?

"Wij kennen in de Joodse gemeenschap precies hetzelfde probleem. Wij willen graag heel fijne, orthodoxe rabbijnen hebben. Die vliegen we van buiten in, maar ze hebben geen idee van de maatschappelijke context waarin ze komen te werken. Dan krijg je soms vreemde toestanden, zoals een opperrabbin die hier in Amsterdam roept dat homoseksualiteit een ziekte is."

Wat doe je dan?

"Dan ben ik stout. Dan bel ik de voorzitter van het COC die de belangen van homo's behartigt, en dan vertel ik hem van de situatie: dat we geen rel willen hebben en dat we dit fatsoenlijk aan moeten pakken door met de opperrabbin in gesprek te gaan. De opperrabbin gaat dan vaak het gesprek uit de weg omdat hij denkt dat hij te maken heeft met heel agressieve belangengroepen."

Is er geen Joodse opleiding in Nederland om dit probleem op te lossen?

"Nee, dus je bent altijd aangewezen op het buitenland. Vanuit die context heb ik nog steeds geen helder beeld van Mohammed. Deze tekst is een heel belangrijke, want het plaatst Mohammed veel dichterbij de mens dan dat hij door de samenleving wordt gezien. Als je kijkt hoe 'men' denkt de moslimgemeente van buitenaf aan te kunnen sturen in Nederland, namelijk door de profeet te beledigen, hebben ze het niet begrepen. Als je Mohammed

beledigt, dan begrijp je niet wie Mohammed is. Dan begrijp je ook niets van menselijk respect. Als je Jezus beledigt idem. Als je vindt dat dat moet, vanwege de vrijheid van meningsuiting, dan weet je niet wat gewone omgangsvormen zijn. Die zijn veel belangrijker dan de vrijheid van meningsuiting."

Het is vaak het gedrag van mensen die iemand zoals Mohammed willen beschermen dat de beledigingen uitlokt. Door kritiek te ontzeggen, lokken ze het beledigen juist uit, zo is de motivatie. Dus gebeurt het niet zozeer vanuit een gebrek aan fatsoen, maar meer vanuit de wens om het gedrag te doorbreken.

"Ga ik erover hoe jij als moslim omgaat met jouw profeet? Of dat nou vrijzinnig of halsstarrig is, ik heb me daar toch niet mee te bemoeien? Zoveel jaar geleden heeft de hervormde kerk besloten dat onder joden geen zendingswerk meer verricht wordt. Toen dacht men binnen de kerk waarschijnlijk dat de joden wel tevreden zouden zijn. Ik heb toen een artikel geschreven in *Trouw* waarin ik zei dat ik er helemaal niet blij mee ben. Als je vindt, vanuit de Bijbel, dat je op weg moet gaan om mensen tot de weg van Jezus op te roepen, dan moet je dat doen, ook als het joden betreft. Als de jood het niet prettig blijkt te vinden, *just too bad*, dat kan gebeuren."

Wat moet je wel doen?

"Je moet jezelf de vraag stellen hoe je omgaat met de jood die weigert zich te bekeren. Als ik een moslim tegenkom die heel hoge waarde hecht aan Mohammed en zijn leefregels, dan mag hij dat vooral vinden. Zelfs als hij die regels aan mij wil opleggen. Hoe geven wij aan beide ideeën plaats? Hoe geven we iedereen een plek?"

Daar zit natuurlijk een geweldige spanningsveld in. Hoe pas je beelden van radicalen uit elke geloofs-traditie in de democratie?

"Over onze democratie is heel goed nagedacht. Daarin zitten ook vrijheden en grondrechten. Vanuit de vrijheid van godsdienst kan er nooit een spanning ontstaan tussen jouw beleving van godsdienst, hoe halsstarrig die ook is, en mijn beleving van godsdienst, hoe halsstarrig die ook is. We hebben in Nederland misschien wel de beste soort democratie. Wat we ervan bakken is een tweede. Jij hebt alle recht om mij hel en verdoemenis te wensen vanuit jouw geloofsovertuiging. Ik heb geen enkel recht om dat wettelijk aan te pakken."

Geldt dat ook voor de publieke ruimte, waar mensen bijvoorbeeld de zondag willen reserveren als dag voor God en die dag winkels gesloten willen houden?

"We hadden vroeger, toen ik in Enschede opgroeide in de tijd van de verzuiling, een katholieke buurman aan de overkant wonen en een gereformeerde buurman aan de andere kant. Mijn moeder hing op zondag nooit de was buiten. De burens hebben immers 'zondag'. Onze overbuurman maaide nooit op zaterdagmiddag zijn gras. Zijn overbuuren hadden dan immers hun 'zondag'. Zo ben ik opgevoed."

Ander voorbeeld. Als in een praatprogramma de imam wil dat er geen alcohol op tafel staat, en de andere gasten drinken wel graag een glaasje, hoe ga je daar dan mee om?

"Jij hoeft niet te drinken, de imam mag het niet, dat is het verschil. Hij heeft geen keuze, jij wel, en daar houd je rekening mee. Ik was een keer in Jeruzalem ten tijde van de Tweede Intifada. Ik werd gebeld door de Israëlische ambassadeur in Den Haag. Hij zei dat hij twee mensen had die met mij wilden spreken over de Intifada. Dat waren twee Palestijnen, een christelijke en een islamitische. Een was de toenmalige burgemeester van Bethlehem, moslim, en de ander was een arts, die heen en weer reisde tussen de Westbank en Israël. De ambassade organiseerde een

ontbijt in het hotel, waarbij we met ons drieën een gesprek zouden hebben. De avond ervoor werd ik laat gebeld door het ministerie: 'We made a terrible mistake, it is Ramadan.' Mijn antwoord: 'Dan praten we toch zonder ontbijt?' Het gesprek ging door en ik heb toen twee soorten mensen meegemaakt. De christen zei: 'Ik heb geen Ramadan, ik ga eten.' Ik zei: 'Eet smakelijk', maar ik at niet. De moslim stond erop dat ik iets zou eten, het was namelijk zijn Ramadan en ik hoefde geen rekening te houden met hem. Uiteindelijk heb ik een gedroogde pruim gegeten."

Er wordt veel gesproken over toenemend antisemitisme en men linkt dat de laatste tijd vooral aan de islamitische gemeenschap, waarin jongeren vaak dingen roepen die door de media worden opgepikt. Hoe zie jij dat?

"'Toenemend antisemitisme' is steeds meer een hobbyisme geworden van joods-maatschappelijke organisaties, van kerken, noem maar op. De Joodse samenleving heeft antisemitisme aan den lijve ondervonden in de Tweede Wereldoorlog, maar we scheppen langzamerhand het beeld dat we hier in een dramatisch land voor joden wonen. Als er ook maar iets gebeurt in Nederland, heb ik de premier aan de telefoon. Alsof de moslims hier op de hoek staan om ons allemaal aan te vallen! Ik vind dat wij ons niet moeten opstellen als een zielige gemeenschap. Wat is antisemitisme, kennen we de definitie wel?"

Onbestemde haat tegen joden?

"Je moet wel de kaders weten. Zit daar onwetendheid achter? Zit daar niet Midden-Oosten-politiek achter? Theologische redenen? Maatschappelijke? Beelden?"

Zeg je dat antisemitisme vooral beeldvorming is?

"Natuurlijk! Er is islamofobie, homofobie, vrouwenhaat. Er zijn vele vormen van fobie en haat. Langza-

merhand ontstaat er een beeld dat zestienmiljoen burgers bezig zijn met dertigduizend joden. Alsof er hier in Amsterdam honderdduizend moslims bezig zijn om die twintigduizend joden hier de stad uit te drijven. Onzin. De Joodse gemeenschap moet zelf ook investeren in het wegnemen van die negatieve beeldvorming."

Er hoeft maar iets te gebeuren rond Israël of joden en er komt een pr-machine op gang, bedoel je dat? Critiek op Israël wordt snel gekoppeld aan antisemitisme.

"Vooral het CIDI is daar goed in. De wal keert het schip. We hebben de discussie gehad over Zwarte Piet. Als er één gemeenschap is die zou moeten aanvoelen wat Zwarte Piet betekent voor Ghanezen, Somaliërs, Antillianen en Surinamers, dan is het de Joodse gemeenschap. De reactie vanuit de Joodse gemeenschap was echter ook: ze moeten niet zeuren."

Neem jij niet een heel bijzondere positie in?

"Het zij zo. De stelling dat het antisemitisme toeneemt, irriteert mij. Er gebeuren weleens incidenten. Die incidenten moet je aanpakken. Op het moment dat je spreekt over de Marokkaanse jongens, de Turkse jongens of een geloofsgemeenschap, weet je dat je verkeerd zit. Antisemitisme is altijd het generaliseren van een bevolkingsgroep. En wij doen precies hetzelfde! In Arnhem riepen vorig jaar vier Turkse jongens kwalijke dingen over joden. Alle joden moesten dood. Ook vrouwen en ook kinderen. Kinderen van vijftien jaar die zulke dingen roepen, dat heeft niets te maken met antisemitisme. Daar zijn heel andere dingen aan de hand."

Jij hebt je met die jongens beziggehouden. Hoe is die eerste ontmoeting verlopen?

"Samen met een Marokkaanse jongerenwerker hebben wij die jongeren benaderd. Ik ben samen met hen naar het Anne Frank Huis geweest. Je moet je voorstellen: er

zitten vier Turkse jongens, hun moeder, de officier van justitie en de advocaat. Dan komen wij binnen: een Marokkaan en een jood. We hebben ze niet terechtgevoerd en we hebben ze niet op hun donder geven. We gingen alleen praten. Ik ben de eerste jood, voor zover zij weten, die ze ooit hebben gesproken. Ze weten nauwelijks iets van de Tweede Wereldoorlog en ze weten al helemaal niets van de huidige Joodse gemeenschap in Nederland of in Arnhem."

Was dat een eenmalig bezoek?

"Nee, we hebben twee weken later een nieuw bezoek bij hen thuis gebracht. We zeiden dat we drie momenten met ze wilden bespreken. We willen horen wat hun reactie was toen ze ons binnen zagen komen, we willen weten wat er door ze heenging na alle mediacommotie en we wilden weten wat zij dachten na het bezoek aan het Anne Frank Huis. Ik ben wel wat gewend, maar ik kreeg kippenvet."

Wat is er gebeurd?

"Na die uitzending is iedereen met de rug naar ze toe gaan staan. De jongen die de uitspraken had gedaan, was vervolgbaar. Hij heeft een licht verstandelijke beperking. Hij roept dingen, maar kan geen lange zinnen formuleren. Hij ging een dag in de week naar school, de andere dagen liep hij stage in een restaurant. Hij is uit zijn stageplek gezet. Van school had hij te horen gekregen dat hij een paar weken thuis moest blijven tot het weer rustig was. Vanaf februari vorig jaar tot na de jaarwisseling zat hij thuis. We hebben moeten onderhandelen om hem weer op school te krijgen. Dat is gelukt. In zo'n context zit die jongen. Dan vertelt hij wat er door zijn hoofd ging in het Anne Frank Huis: 'Kan toch niet, dat mensen worden verraden. Dat mensen worden opgesloten. Dat mensen worden gedood, alleen omdat ze iets denken? En ik heb geroepen alle joden moeten dood!' Onderhand, terwijl dit proces zich afspeelt, spant het CIDI een procedure aan tegen het OM. Zij vinden dat het OM móet vervolgen. Vanwege onze interventie

heeft de rechter gezegd: 'Nee, zij zijn een traject ingegaan en er is geen noodzaak om te vervolgen.' Als die eis van het CIDI was toegewezen, had het OM dus moeten vervolgen. Dan krijgt zo'n jongen een strafblad en wat hebben we bereikt? Helemaal niets!"

Zou het helpen als organisaties antisemitisme en de problematiek in het Midden-Oosten uit elkaar weten te houden?

"Er is maar één organisatie die het juist niet uit elkaar houdt en dat is het CIDI. Ik heb twee jaar geleden een artikel geschreven in het *Reformatorisch Dagblad*. Er moet een organisatie zijn die zich bezighoudt met antisemitisme in Nederland, maar dat moet niet het CIDI zijn. Het CIDI is voorlichting voor de staat Israël. Door beide portefeuilles te willen beheren koppel je vanzelf het jodendom aan de politiek van Israël. Hoe moeten die jongens hier op straat weten dat als er in Gaza iets gebeurt dat ze dan niet een jood in Amsterdam moeten aanpakken? Die koppeling versterkt het CIDI, terwijl ze zelf geen inhoudelijke bijdrage leveren om antisemitisme weg te nemen."

4. NIETZSCHE

God is dood

"God is niet dood. God leeft ook niet, God is er. Nietzsche heeft waarschijnlijk afgerekend met zijn eigen afkomst. God kijkt van boven naar Nietzsche en zegt: 'Ik ben helemaal niet dood, maar jij weet dat niet.' Doodverklaren maakt God niet dood."

Het is wel onze cultuur ingegaan.

"Met zo'n stelling plaatst Nietzsche zich als filosoof, als denker buiten de samenleving. Er zijn vaker

mensen geweest die zich buiten de samenleving hebben geplaatst en veel invloed hebben gehad."

Daar zijn we het niet helemaal mee eens. Hij is het eindpunt geweest van een proces van verlichtingsdenken. Hij trok eigenlijk de finale conclusie.

"Het is heel interessant hoe er binnen bepaalde geloofsrichtingen rekening wordt gehouden met denkers die zelf geen rekening houden in hun denken met geloofsovertuigingen. Door zijn stelling heeft hij voor mij geen enkele relevantie."

Niet relevant, akkoord, maar het secularisme groeit wel. Traditioneel geloven wordt vervangen door spiritualiteit, zonder kerken en rituelen. Hoe waardeer je dat?

"Kennelijk voldoet het instituut kerk, synagoge of moskee niet meer aan het gevoel van mensen dat er meer is tussen hemel en aarde. Geloof is niet uit te bannen, dat is mijn conclusie."

De constatering is ook dat een samenleving zonder God prima functioneert.

"Nee, er zijn elementen in de samenleving die zonder God functioneren."

Wat is het argument om een God in ons leven te hebben, in deze tijd van welvaart en technologische vooruitgang?

"Een wereld zonder God kan niet voortbestaan. Ik heb die mening voor mezelf nodig, ook al is die niet wetenschappelijk hard te maken. Als puntje bij paaltje komt, zijn er heel weinig mensen die echt afscheid kunnen nemen van het idee dat er iets goddelijks is. Er is een moment in ieders leven waarin mensen iets onbestendigs ervaren. Zelfs de meest orthodoxe atheïst komt ergens in zijn leven op een punt dat hij met het onverklaarbare moet zien om te gaan."

Is dat dus God, het onverklaarbare?

"In ieder geval is het iets dat onbeschrijflijk is. Voor mij is dat God, absoluut. Er wordt gesuggereerd dat wetenschap en geloof gescheiden werelden zijn, maar theologie is ook wetenschap."

5. JEZUS

Jouw geloof heeft je gered

"Ik zou zo graag willen weten wie Jezus is. Dat ik dat niet weet is niet mijn schuld, maar de schuld van christenen. De kerk heeft Jezus vervreemd van zijn Joodse wortels. We zijn terecht gekomen in een kerstkaartenwereld met winterlandschapjes. Voor mij zou Jezus veel joodser kunnen zijn dan de kerk zou kunnen of willen toegeven."

Er zijn christelijke theologen geweest die op dit punt de kerk de ogen hebben geopend. Het is al een bekend gegeven dat Jezus midden in de Joodse traditie stond.

"Ik word in gesprek met christenen vaak geconfronteerd met een absolute overtuiging dat Jezus de Messias is, omdat hij joods is. Ik kan daar niets mee. Die Jezus is volkomen 'ontjoodst'. Pas als Jezus teruggebracht wordt naar zijn Joodse wortels, dan moet je je afvragen of hij de Messias is in het Joodse beeld van het messianisme. Alles wat er gedaan is met het plaatsen van Jezus op de stoel van de Messias is in strijd met het messianisme in het jodendom."

Het is de vraag of er een persoon aan te wijzen is die de Messias is. Mozes is het niet, Jezus is het niet, Mohammed ook niet, wie is dan de Messias?

“Alles wat er gedaan is met het plaatsen van Jezus op de stoel van de Messias is in strijd met het messianisme in het jodendom.”

“Op een moment dat de verlossing er is, en het Joodse volk terugkeert naar het Bijbelse Israël, openbaart zich de persoon die dan in leven is en waarvan God vindt dat hij de Messias is.

Wij gaan ervan uit dat er in iedere generatie een soort Messias aanwezig is, een mens van vlees en bloed. Als in die periode van de geschiedenis de verlossing, het einde van de ballingschap, er niet is, dan gaat de persoon gewoon dood en komt er een volgende generatie met de hoop op verlossing. Dit past dus helemaal niet in alles wat het christendom doet met Jezus.”

Zou je Jezus willen ontmoeten?

“De Jezus van 2000 jaar geleden zou ik graag willen ontmoeten, om te weten wie hij is. Misschien was hij een wijze, een geleerde, passend in de Joodse traditie, die ook de misstanden binnen de toenmalige samenleving aanpakte.”

Hoe lees jij het Nieuwe Testament?

“Ik ben natuurlijk heel erg bevooroordeeld als ik het Nieuwe Testament lees. Ik probeer het objectief te lezen en ik kom alleen dat ene vraagteken tegen: wie is Jezus nu eigenlijk?”

Maakt het iets uit of het de Jezus van 2000 jaar geleden is of de Jezus van wat er van hem gemaakt is? We hebben nu een tekst die miljoenen mensen inspireert.

“Ik ben gewend om de Bijbel te lezen in combinatie met de mondelinge overleveringen. Ik kan het Nieuwe Testament niet lezen als ieder ander boek. Het is de Bijbel en daar zit goddelijke inspiratie achter. Ik moet het dus lezen met de verhalen erachter, zoals ik ook de Talmoud gebruik voor de verhalen achter het Oude Testament. Het Evangelie heeft die verhalen niet, dus ben ik voor een begrip van Jezus aangewezen op de Joodse traditie.”

6. MARTIN LUTHER KING

I have a dream

“Vorig jaar heb ik gestaan op de plek van de menigte waar King zijn speech hield. Ik heb jaren gedacht dat King antisemit was. Dat had ik nu eenmaal dus meegekregen. Ik ben gelukkig een stukje met de ontwikkeling opgeschoten. Er bestaat overigens wel veel antisemitisme in de zwarte gemeenschap in Amerika.”

Hoe komt dat?

“Doordat de slavernij voor een deel ook vanuit de Joodse gemeenschap werd gevoerd. Ik heb een boek geschreven over de betrokkenheid van de Joodse gemeenschap bij de slavernij. In de handelsrelaties tussen Nederland en Afrika waren ook joden betrokken bij het aankopen en en het verschepen van slaven. Ook joden waren eigenaar van plantages waar de slaven werkten. Ik kan mij voorstellen dat je als zwarte gemeenschap wilt afrekenen met de vertegenwoordigers van dat onrecht. Het beeld van de antisemitische King was dus ook gekleurd door zijn verzet tegen slavernij, als een deel van zijn droom van gelijkheid. Hij is degene die de blanke wereld heeft laten zien wat de blanke wereld heeft aangericht. In plaats van dat de blanke wereld zelf aan zelfreflectie doet, hebben we daar de afstammelingen van de slaven in het zuiden van de VS voor nodig gehad om door te dringen tot de eigen geschiedenis.”

Geldt dat ook voor Nederland?

“Dat geldt precies zo. We hebben net zogenaamd 150 jaar bevrijding van slavernij gevierd, alsof het afgelopen is. Het is alleen op de agenda gezet door Surinamers, Antillianen, Somaliërs, enzovoorts. Had den wij deze mensen niet in onze samenleving hadden gehad, was het ook niet geagendeerd.”

Deel jij zijn droom van gelijkheid?

"Het is nog steeds een droom. De slavernij werkt tot en met vandaag nog steeds door in de verhouding tussen zwart en blank. Alles wat wij durven te roepen over Marokkaanse jongens die rotzooi veroorzaken, bevestigt dat. Ga eens een stap terug. Kijk eens naar hun ouders, die hier als gastarbeiders gedumpt werden en moesten werken tot ze niet meer konden. Wat hebben 'wij' Nederlanders gedaan om deze mensen niet alleen vuilnisman te laten zijn? Stonden wij klaar om de kinderen een toekomst te geven? Het grootste deel van de problemen die jongeren nu doormaken of veroorzaken is een gevolg van hoe hun ouders en grootouders hier zijn geworteld. Dat lijkt erg veel op slavernij."

7. LODY VAN DE KAMP

Het is beter om met vraagtekens te leven, dan met dubieuze antwoorden

"We zijn heel erg geneigd om overal invulling aan te geven. Ik had vroeger een leraar die zei dat het beter was om met vraagtekens te leven dan met dubieuze antwoorden. We proberen alles te vormen en te beantwoorden. Het waarom van dingen weten we vaak niet, daarom is de vraag wat we met onze beelden en ervaringen doen beter."

Is dat typisch joods?

"Ja, iemand vroeg mij laatst waarom joden leven met de *hoe*-vraag en niet-joden leven met de *waarom*-vraag. Dat heeft een oorsprong in de Bijbel, in het boek Exodus. Het leven volgens de wetten van de Torah vatten we samen met twee woorden: 'wij zullen doen' en dan pas 'wij zullen begrijpen'. De eerste stap is dus een onvoorwaardelijke acceptatie van wat God van ons vraagt, pure dogmatiek. God zegt: 'Dit zijn de wetten en zo wil ik dat jullie doen.' Eerst vervullen we de opdracht en daarna pas vragen we naar het waarom. Die volgorde van denken heeft heel erg doorgevoerd in het overleven van de Joodse samenleving."

DE ZEVEN ZUILEN

levensbeschouwend tijdschrift

TEKST & FOTOGRAFIE

Herman Koetsveld
Enis Odaci

WEBSITE

www.koetsveld-odaci.nl

E-MAIL

info@koetsveld-odaci.nl

TELEFOON

074-2783203 / 06-27074046

bij.de.tekst
schrijven-corrigeren-redigeren-adviseren

PARTNERS VOOR CHRISTELIJKE ISLAMITISCHE
KENNISUITWIJSELING EN ADVISERING

christelijke liturgie en islamitisch gebeden • lezingen, presentaties en voordrachten in kerk, moskee, bedrijf en overheid • opinie-artikelen, columns en interviews • exegese van Bijbel en Koran, bijdragen aan cultuurhistorisch onderzoek • artikelen interculturele maatschappelijke thema's (actualiteit) • debatleiding, workshopbegeleiding en organisatie van thema avonden • productie van onderwijsmateriaal (VMBO/HBO/wetenschappelijk onderwijs) • gastdocentschap • media • ondersteuning van beleid over godsdienst, cultuur en levensbeschouwing.

FACEBOOK

facebook.com/zeven.zuilen
facebook.com/christendomislam

TWITTER

@Humanislam
@hermankoetsveld

IN SAMENWERKING MET

- Maatschappij van Welstand
- en:

KERK EN WERELD